

ЖІНКИ І ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА В УКРАЇНІ



- ІСТОРІЯ ЖІНОЦТВА У ВІЙСЬКУ
- НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
- ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ЗСУ
- СТАНДАРТИ НАТО ТА ІНШИЙ ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
- ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

ЖІНКИ І ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

- ІСТОРІЯ ЖІНОЦТВА У ВІЙСЬКУ
- НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
- ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
В ЗСУ
- СТАНДАРТИ НАТО ТА ІНШИЙ
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
- ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ПІД
ЧАС ВІЙНИ

Видавничий дім
«ПРОФЕСІОНАЛ»
Київ – 2023

Укладачі:

Коропатнік Ігор Михайлович — доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри правового забезпечення Військового інституту Національного університету імені Тараса Шевченка, полковник юстиції;

Микитюк Микола Андрійович — доктор юридичних наук, доцент, професор спеціальної кафедри №1 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, полковник;

Павлюк Олександр Олексійович — начальник штабу-заступник командувача Сухопутних військ Збройних сил України, кандидат військових наук, генерал-лейтенант;

Петков Сергій Валерійович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Ж 72 Жінки і військова служба в Україні: історія жіноцтва у війську, нормативно-правове забезпечення, формування гендерної компетенції в ЗСУ, стандарти НАТО та інший закордонний досвід, жінки в українському війську під час війни / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. — Київ. ВД «Професіонал», 2023. — 508 с.

ISBN 978-611-01-2874-2

У відповідності до резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», прийнятій Організацією Об'єднаних Націй у 2000 р., кожна країна співдружності має проробити конкретну роботу, спрямовану на підвищення ролі та відповідальності жіноцтва у миротворчих процесах та безпеці власної батьківщини. Характерно, що Україна приєдналась до цього документу лише після Революції Гідності, а не у 2000 році.

А це означає, що питання гендерні не тільки знову актуальні, але активно втілюються у політичні, суспільні, законодавчі та інші практики.

Лідером в цьому є Міністерство оборони України. Практично із 2018 року ним зроблені рішучі кроки в бік особливої місії армії щодо гендеризації українського суспільства і політичному. Робиться не окремим чином, а в ході системних перенаштувань ЗСУ на сучасний лад, на стандарти НАТО.

Всі сторони організації і забезпечення збройних сил країни стрімко підтягують до вказаних стандартів. При цьому слід мати на увазі, що багато років поспіль Альянс проводить курс на гендеризацію усіх своїх структур. У тому числі і найвищого рівня управління в НАТО.

Цей комплексний підхід в Україні спричинив значні зміни у підходах до ролі жінок у війську і нині їх загальна кількість в ЗСУ під час запеклих бойових дій практично відповідає середньої кількості жінок в арміях Альянсу, а деякі національні армії й переважає.

У сучасній Україні відбуваються позитивні зміни, пов'язані із паритетною (гендерною) демократією, в різних сферах суспільного життя. Та все ж на особливу увагу заслуговує гендерна політика у сфері безпеки, адже держава знаходиться у стані війни. У боротьбі з російським агресором сьогодні приймають активну участь українські жінки, в тому числі і як військовослужбовці.

Нині здається суспільство і сама армія починають розуміти місце жінок і в суспільстві, і в армії.

ВСТУП

Політична і суспільна ситуація сучасної європейської співдружності самим природнім чином включає й гендерну складову. Відтак кожна країна, яка висловлює прагнення приєднатися в якості повноцінного члена до Євросоюзу та цілком свідомо поділяє його основоположні цінності, має пройти свій шлях щодо переформатування власної політики і суспільних установ у відповідності до принципів співдружності. Зокрема це стосується питань гендерного порядку та гендерних ролей, які є наявними у сформованій європейській спільноті.

Українському соціуму вказаний шлях дається тяжко. При чому як суто політичний та й більш широкий суспільний. Гендерна складова в її сучасній європейській формі непросто приживається як в політичній, так й суспільній сфері України.

Навіть у науковій сфері відчувається сильний вплив так званих «традиціоналістів», які стверджують, що немає потреби у досягненні гендерної рівності в Україні, оскільки роль жінки виявляється у опосередкованому керуванні (жінка керує чоловіком, а він державою). Проте сучасні дослідження європейських та американських вчених доводять неспроможність та міфологічність подібних тверджень, виправдання ними бездіяльності у гендерній сфері.

У відповідності до резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», прийнятій Організацією Об'єднаних Націй у 2000 р., кожна країна співдружності має проробити конкретну роботу, спрямовану на підвищення ролі та відповідальності жіноцтва у миротворчих процесах та безпеці власної батьківщини. Характерно, що Україна приєдналась до цього документу лише після Революції Гідності, а не у 2000 році.

Нині в умовах спочатку гібридної, а згодом й повномасштабної війни з російським агресором, всебічної перебудови оборонного сектору країни, мобілізації усіх ресурсів та суспільства, держава значно прискорила свою ходу у бік вестернізації усього свого укладу. А це означає, що питання гендерні не тільки знову актуальні, але

активно втілюються у політичні, суспільні, законодавчі та інші практики.

Лідером в цьому є Міністерство оборони України. Практично із 2018 року ним зроблені рішучі кроки в бік особливої місії армії щодо гендеризації українського суспільства і політикуму. Робиться не окремим чином, а в ході системних переналаштувань ЗСУ на сучасний лад, на стандарти НАТО.

Всі сторони організації і забезпечення збройних сил країни стрімко підтягують до вказаних стандартів. При цьому слід мати на увазі, що багато років поспіль Альянс проводить курс на гендеризацію усіх своїх структур. У тому числі і найвищого рівня управління в НАТО.

Цей комплексний підхід в Україні спричинив значні зміни у підходах до ролі жінок у війську і нині їх загальна кількість в ЗСУ під час запеклих бойових дій практично відповідає середньої кількості жінок в арміях Альянсу, а деякі національні армії й переважає. Більш докладну характеристику цих процесів буде подано у наступних матеріалах.

У сучасній Україні відбуваються позитивні зміни, пов'язані із паритетною (гендерною) демократією, в різних сферах суспільного життя. Та все ж на особливу увагу заслуговує гендерна політика у сфері безпеки, адже держава знаходиться у стані війни. У боротьбі з російським агресором сьогодні приймають активну участь українські жінки, в тому числі і як військовослужбовці.

Проте не все так райдужно і безтурботно. Складається парадоксальна ситуація, коли навіть нормативні акти щодо військової служби жінок, реально спрямовані на розширення їхніх прав у сфері національної безпеки та оборони держави і є фактом фемінізації силових структур країни, пишуться із застосуванням патріархатної ідеології. Часто-густо українське законодавство не сприяє затвердженню задекларованих принципів рівних можливостей для чоловіків і жінок, не в останню чергу і завдяки тій ідеології, яка закладається в його основи. Навіть закони, які регулюють відносини у сфері безпеки і оборони сучасної України, раптом розвивають стародавню тему жінки-Берегині, жінки-матері.

Існуюча небезпека домінування виключно традиційного погляду на гендерну взаємодію в постколоніальному українському суспільстві полягає не лише у тому, що небажання практичного втілення в життя цінностей паритетної демократії може стати реальною перешкодою на шляху України в європейську цивілізацію. Існує більш глибока і підступна небезпека. Достатньо поглянути на сусідню Росію, де антигендерні рухи в державі тісно пов'язані не лише із консервативними традиціями та класичним національним і релігійним укладом (особливо яскраво тут виступає російське православ'я), так званими «скрепами», але часто й з неототалітарними та неоімперськими устремліннями.

Отже гендерна складова у сенсі перегляду та перерозподілу традиційних гендерних ролей не може обходити гострі кути суспільних проблем, а тому посягає на сутність аксіологічних основ існування сучасного суспільства в країні.

Об'єктивний стан сучасного політичного становища держави висуває неабиякі виклики проєкту «європейська українська нація». І для неї ситуація складається таким чином, що в умовах зовнішньої агресії приходится мати сили для перезапуску себе як вільного, ринкового і відкритого суспільства, при цьому вимушено здійснюючи гендерні дискусії та презентації нових сенсів понять жіночності і чоловічності, спільної людяності.

Тобто в стані війни реалізація гендерної рівності потрапляє у складні ситуації. З одного боку в Україні відбувається реформування гендерної політики та приведення її до стандартів ЄС та НАТО. Проте саме воєнна небезпека раптом актуалізує патріархатний наратив – де жінка є вірна помічниця чоловіка-воїна, берегиня, мати (далі повний набір). І цей наратив цілком невимушено підживлює стереотипи, що міцно закладені у суспільстві із давніх давен. Відсуваючи роль жінки в реальному житті соціуму на другий план. До слова це повною мірою відчули на собі радянські жінки й під час Другої світової війни, й у повоєнний час. Чоловіки їх практично зрадили.

Насправді тут розподіл гендерних ролей значно складніший і не такий схематичний. Навпаки, у воєнні періоди значущість

практичного внеску жіноцтва у існування соціуму значно зростає, бо саме жінки забезпечують його життєздатність у той час, коли чоловіки переважно рятують спільноту від фізичного винищення (не забуваємо – поруч з ними також знаходяться жінки). Але ось який парадокс – масова свідомість налаштована таким чином, що автоматично жінці відводиться другий план, хоча по війні саме на жінок припадає найтяжча воєнна ноша – відбудова мирного життя і стабілізація суспільства.

До слова Україні випала можливість перевірити себе на здатність засвоювати урок історії і робити такі висновки, які унеможливлять повернення до сутінків цивілізаційного вибору.

Важливою складовою у забезпеченні перемоги України у війні за право бути у відкритому і демократичному світі рівних можливостей є формування гендерно збалансованого суспільства, побудова якого є однією з умов адаптації України у число країн Євросоюзу, є невід’ємною складовою державної політики країни. Одночасно неухильний рух у бік європейської цивілізації є гарантією, що ця цивілізація буде підтримувати ці устремління України. Зокрема шляхом воєнної допомоги, економічних, політичних, культурних інвестицій.

І слід чітко уявляти, що гендерна проблема як для України, так й для навколишнього світу не замикається на суперечках щодо головного призначення жінки – дітонародження та материнства. Поточна політична ситуація і війна в Україні ясно визначили, що насправді мова йде про спільну відповідальність жінок і чоловіків за власну країну та найбільш ефективного вирішення завдань самореалізації особистості незалежно від статі.

А саме така постановка питання призводить до фундаментальних основ існування певних політичних режимів, їх ідеологій, владних практик і спрямування суспільства. Росія-агресор яскраво це підтверджує з усіх можливих трибун.

В 2018 році в інтерв’ю низці українських видань тодішній Міністр оборони України Степан Полторак заявив, що в українській армії повинно служити стільки жінок, скільки забажає. «Досвід, який ми маємо із 2014 року, довів, що з першого дня агресії Росії проти

України, жінки поруч з чоловіками стали до зброї. Вони пройшли по мобілізації, дехто став добровольцем, і разом з чоловіками вони виконували всі функціональні обов'язки, які тоді вимагав час. Навіть тоді, коли армія була не готова до того, щоб сприймати жінок снайперами, водіями, саперами, розвідниками».

Нині здається суспільство і сама армія починають розуміти місце жінок і в суспільстві, і в армії.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ІСТОРІЯ ЖІНОЦТВА В ЗСУ	8
ЖІНКИ В ЗСУ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 2022 РОКУ	13
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	25
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про військовий обов'язок і військову службу»	25
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»	152
ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 12 листопада 2014 р. № 607 «Про затвердження структури військового резерву людських ресурсів»	205
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»	209
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»	243
РОЗПОРЯДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року»	254
НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ від 11.10.2021 № 313 «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями»	277

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ
від 29.04.2016 № 232 «Про речове забезпечення
військовослужбовців Збройних Сил України та Державної
спеціальної служби транспорту» 295

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ
від 20.11.2017 № 606 «Про затвердження Правил носіння
військової форми одягу та знаків розрізнення
військовослужбовцями Збройних Сил України, Державної
спеціальної служби транспорту та ліцеїстами військових
ліцеїв» 448

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ЖІНКИ І ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

- ІСТОРІЯ ЖІНОЦТВА У ВІЙСЬКУ
- НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
- ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ЗСУ
- СТАНДАРТИ НАТО ТА ІНШИЙ ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
- ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ Видавничий дім «Професіонал»

Підписано до друку 27.03.2023. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 31,75.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533